

Mateja Kavčič, univ.dipl. inž. arh.

ARHITEKTURNE RAZISKAVE IN RESTAVRATORSKI POSEGI V KRIŽNEM HODNIKU CISTERCIJANSKE OPATIJE STIČNA

Ključne besede: samostanska arhitektura, romanska gradnja, raziskave arhitekture, ometi, malte, stavbni razvoj, konservatorstvo, restavradorstvo.

Izvleček:

Raziskave arhitekture in stenskih poslikav v križnem hodniku stiškega samostana, ki jih je v letih 2002–2003 vodil ZVKDS, Restavratorski center, so obrodile nova spoznanja o začetkih in razvoju gradnje samostana. Z odkritjem arhitekturnih elementov, ki so pripadali njegovi prvi, romanski gradbeni fazi, je možno dopolniti znanje o principih cistercijanske arhitekture ter razvoju stiškega samostana. Raziskave arhitekture ter projekt konservatorsko restavratorskih del v križnem hodniku so izhajali iz stališč: odstraniti neustrezne sodobne materiale z arhitekturnih površin, zmanjšati škodljive vplive okolja ter povrniti arhitekturi izvirne materiale. Odkritje arhitekturnih elementov romanskega obdobja, s pomočjo katerih se je možno približati arhitekturni zasnovi stiškega samostana, je ob prvotnem navdušenju rodilo tudi željo po njihovi rekonstrukciji. Sprožilo je ponovno prevetritev konservatorskih usmeritev in metode dela ter rezultiralo v ohranitvi celovitosti arhitekture, ki jo je ustvarilo naslednje gradbeno obdobje in ki obvladuje arhitekturo križnega hodnika še danes. V pričujočem članku so povzete nove ugotovitve, pridobljene ob posegu na arhitekturi križnega hodnika. Sočasno z arhitekturo se je pod vodstvom mag. Rada Zoubka (2002) in mag. Ljubiše Milića (2003) izvajal tudi poseg na stropnih in stenskih poslikavah, čigar rezultati v članku niso zajeti.

Stiški samostan je zopet presenetil. Po obsežnih raziskavah njenega dolgoletnega raziskovalca dr. Marijana Zadnikarja pred več kot tridesetimi leti so se ponovno oblikovale okolnosti, ob katerih je bilo možno pogledati v jedro samostanske arhitekture in pridobiti nove podatke o začetkih gradnje ter s tem dodati nova vedenja o principih cistercijanske arhitekture. Z raziskavami stavbnega razvoja smo določili dve temeljni gradbeni fazi, v katerih je bila zasnovana arhitektura križnega hodnika. Prva faza, ki ji pripadajo novoodkriti romanski

arhitekturni členi, je zasnovala križni hodnik v njegovem začetku. Že zelo zgodaj je bila preglašena z obsežno gradbeno potezo druge faze¹, ki je ustvarila arhitekturo, obvladujočo križni hodnik še danes.

Problemi, ki so se v desetletjih po zadnji obnovi nakopičili na ostenjih križnega hodnika in bili v neposredni povezavi z nameravanim restavriranjem poslikav na stropu, so zasnovali koncept pristopa, katerega vodilo je bilo: odstraniti škodljive posledice okolja, klime in neustreznih gradbenih materialov iz zidov, povrniti arhitekturi izvorna gradiva ter zaustaviti propadanje avtentičnih materialov ter sestavin arhitekture.

PREDHODNE NEDESTRUKTIVNE RAZISKAVE

Program del za konservatorsko restavratorski poseg se je začrtal s predhodnimi preiskavami leta 1998. Brez poseganja v materijo spomenika se je na notranjih ostenjih izvedlo termografsko snemanje, v hodniku in vrtu georadarski posnetek, izdelale so se arhitekturne izmere in fotodokumentacija stanja pred posegom. Že s podatki, pridobljenimi na ta način, je bilo lahko predvideti segmente, ki jih bo potrebno raziskati z arhitekturnim sondiranjem. Kot zelo koristno se je izkazalo georadarsko snemanje, ki je v samostanskem vrtu zaznalo do sedaj neznano kompozicijo zidov oziroma njihovih temeljev. Ti so opozarjali na idealno tlorisno zasnovo samostana ter dali slutiti lokacijo lavatorija, ki ga je v svoji litografiji zadnji zabeležil Valvazor². Rezultati termografskega snemanja ostenij so bili slabši in ob sondaži ometov smo ugotovili vzrok. Omet, ki je bil do višine 2 m izveden v debelem cementnem ometu, je imel sestavo prej podobno betonu kot klasičnemu ometu. Skozi sloj togega betonskega ometa je bilo segrevanje ostenja onemogočeno in zato termografski posnetki brezuspešni.

OMETI IN MALTE NA NOTRANJJIH OSTENJIH

Začetna usmerjenost projekta prvenstveno v konserviranje - restavriranje stropnih poslikav v notranjosti se je ob temeljitem pregledu ostenij morala razširiti na reševanje problema navlaženosti zidov ter notranjih in zunanjih ometov v celoti, kajti restavriranje najpomembnejših umetnostnih del brez predhodne razrešitve gradbenih problemov je nesmiselno in neekonomično početje. Kriterija sta bila dva:

- estetski, ki je temeljil predvsem problematiki arhitekturnih členov, vogalnikov, obočnih reber ter konzol, pogreznjenih tudi do 5 cm v odebeljene, večslojne in na nekaj mestih grobo zaribane omete,

- tehnološki, ki je temeljil na reševanju problema dviga kapilarne vlage v zidovih, odstranitvi navlaženih apnenno cementnih ometov s fasade oziroma betonskih ometov z notranjih ostenij, vse vzročno povezano z odvodnjavanjem vrta.

S sondiranjem poslikav v notranjosti so že v samem začetku restavratorji opozorili na različne plasti ometov ter na prisotnost značilno romanskega ometa³. Presenečenje je pomenila najdba tovrstnega ometa s črtnimi vrisi na zunanji steni proti vrtu, kar je dokazovalo, da je bila stena zidana že v samem začetku. Omet smo odkrili na dveh mestih površine približno 40 cm² nasproti vhoda v samostansko obednico. Z razširitvijo sonde se je na istem mestu odprl prehod v vrt, v katerem so zaznavne tri prezidave. V povezavi z odkrivanjem temeljev je dokazoval položaj nekdanjega vodnjaka – lavatorija oziroma prehod vanj iz obedniškega hodnika.

Odstranjevanje ometov, ki so bili nanešeni v eni od zadnjih obnov na vseh notranjih ostenjih, se je izkazalo za nujno zaradi njihove popolne neustreznosti, izvedeni so bili namreč v trdem, skoraj betonskem, tudi do 5 cm debelem nanosu, ki ga ni bilo možno odstranjevati ročno, temveč predvsem strojno. Kapilarni dvig vlage se je zaradi te obloge dvignil v poroznem zidu na višino 2'00 m. Kljub trudu se z odstranjevanjem ometa, ki je bil ponekod nanešen neposredno na lehnjak, žal ni dalo povsem izogniti poškodbam originalnega zidu, ponekod se je odlomila ali z ometom hkrati odkrčila vrhnja plast lehnjaka. Šolski primer, koliko škode povzroči trd in tog material na grajeni podlagi iz mehkejšega kamna. Z odstranitvijo neustreznega ometa smo lahko pregledali in dokumentirali vse prezidave v ostenjih ter pridobili podatke o tehnologiji gradnje v razvoju od začetka gradnje vse do 19. stoletja. Iz prvih dveh gradbenih obdobjev smo določili dve različni vrsti ometa⁴. Omet prvega obdobja, s katerim je bila prekrita zunanja površina zidov v zaglajeni mreži stikov med kamni, je sive barve in finejše sestave. Prekriva celotno kapiteljsko, jedilniško in cerkveno steno, na steni bratovskega trakta pa je ohranjen le do višine konzol. Na njem nismo našli vrisanih stikov kot so bili na primer izvedeni na skromnih ohranjenih fragmentih stene proti lavatoriju⁵. Omet drugega gradbenega obdobja sestavlja tanek zalikan apneni sloj čez malto iz peska lokalne naplavine, ki ima barvo lehnjaka ter ga je definirala že pater Maver Grebenc⁶. Značilna zanj je enakomerna vsebnost zrn nezgašenega apna (do 5mm), zato predpostavljam, da gre za "živoapneno" malto, še posebej, ker je bila uporabljena pri zidavi. Zanimivo v stiškem primeru je, da je ista, površinsko zalikana malta, ki je bila običajno namenjena zidavi, uporabljena tudi za oblikovanje konzol in ostalih arhitekturnih členov. Vsekakor je izvedena

izredno kakovostno, ker ni nikjer sledov erupcij, ki so zanjo sicer značilne. Najbolj opazna rezlika med obema ometoma oziroma maltama je razvidna v notranji steni zahodnega trakta, ki je v nivoju do konzol grajen iz malte prve gradbene faze ter takoj nad vzdavo obokov iz “živoapnene” malte ⁷. Predpostavljamo, da se je uporaba “živoapnene” malte uvedla v drugem gradbenem obdobju, ki je v križni hodnik uvedel križno rebrasti obok ter šilastoločne odprtine oziroma arhitekturno zasnovo, ki smo ji priča še danes.

Če zaokrožimo rezultate arhitekturnih preiskav nootranjih ostenij, smo z njimi pridobili sledeče nove ugotovitve:

- zunanje ostenje križnega hodnika, ki pripada prvi gradbeni fazi, je bilo nedvomno zidano, kar dokazujejo sicer redki ostanki ometa s črtnimi vrisi;
- omet prve faze gradnje je dokumentiran na vseh notranjih poslopih križnega hodnika;
- dve izrazito različni vrsti gradbenih malt in ometov določata različni obdobji gradnje;
- oba prehoda v vrt (obstoječi, ki je v uporabi) ter novoodkriti (nasproti jedilnice), sta grajena v tehnologiji prve gradbene faze;
- v bralnem hodniku je bil v drugi gradbeni fazi znižan nivo tlaka za okoli 30 cm, kar je vidno v podzidavi cerkvene stene ter višjem parapetu odprtin (bifor) prve gradbene faze;
- določen je prvotni vhod v stari kapitelj, opečni tlak v njem ter nastavki sedilij;
- šilastoločne odprtine so v špaletah v območju loka zapolnjene z opeko, kjer so bila ležišča krogovičij.

VRT

Z izkopom zemlje po obodu zunanjih sten, ki smo ga izvedli zaradi drenaže, so preiskave temeljev podale nove podatke o zasnovi arhitekture. Očiščenje terena po obodu samostanskega vrta je pokazalo ostanke temeljev, izzidanih v pravokotni smeri na zid, ki jih je zabeležil že georadar. Izkop se sicer ni izvajal prvič, kar je bilo razvidno iz čistega zemeljskega nasutja, izvajala pa se je verjetno napeljava strelovoda. O tem posegu žal ni podatkov v nobenem od konservatorskih poročil, domnevno pa se je poseg izvedel brez nadzora, kajti vsi izzidani temelji so izsekani v globino 1'00 m pod terenom. Njihovo pravo dimenzijo smo dokazali z arheološko raziskavo terena ob lavatoriju. V terenu se je med prvima dvema odprtinama zahodne stene odkrila zunanja ploskev temelja⁸. Preostalih temeljev nismo odkopavali, večina pa je verjetno enako ohranjenih. Temelji so grajeni približno v sredini med okenskimi odprtinami. Z odstranitvijo fasadnih ometov so se na istih mestih med okenskimi odprtinami pokazala z opeko zazidana mesta, ki so segala do zaključka

prillične etaže. Povezava obeh podatkov omogoča nedvoumen sklep, da je bil prvoten zunanji zid križnega hodnika obdan z masivnimi oporniki, ki jih je tektonska romanska gradnja skoraj praviloma uporabljala. Pri tem se takoj zastavi vprašanje, zakaj gradnja tako masivnih opor, če je bil strop hkrati tudi preprosta pultna streha? Nedvomno bi morali opirati obokan strop, katerega sledov pa v stikih z obstoječim križnorebrastim, ki ga za zdaj pripisujemo drugi gradbeni fazi, nismo zasledili.

Poleg temeljev opornikov je pomembna najdba iz prvega obdobja samostana temelj lavatorija. Po idealni zasnovi samostana sodi mesto vodnjaka (lavatorija) nasproti obednice (refektorija)⁹ in odkop temeljev na tem mestu nam je dokazal njegov obstoj. Nakdanjemu lavatoriju smo natančno določili obrise, v zunanjih vogalih temelja pa je ohranjen podatek o njegovi konstrukcijski zasnovi. Zidava vogalov je zasnovana tako, da je v notranjem kotu nastavljena opora – ležišče obokanega stropa, zato je moč sklepati, da je imel lavatorij obokan strop že v fazi, ko je segal le v pritlično etažo. Z dograditvijo etaž nad križnim hodnikom je rasel tudi lavatorij, ki je v Valvazorjevi dobi segal v dve etaži, kar je potrdila tudi vertikalna linija v ometu fasade. S sondami v ostenju se je pokazal tudi z zunanje strani trikrat predelan prehod v križni hodnik¹⁰. Špaleta prvotnega prehoda so v celoti ohranjene, hkrati pa se je v kasneje dodanem opečnem oporniku na fasadni strani ohranil tudi notranji vogal lavatorija s še ohranjenim ometom. V vogalu lavatorija so še ohranjeni opečni tlakovci podobne oblike kot v kapitlju, v njegovi sredini pa vodi jašek v globini 65 cm pod današnjim (notranjim) tlakom skozi steno preko hodnika proti obednici. Njegovega poteka znotraj objekta nismo preiskovali, saj bi z izkopavanjem povzročili pregrobo posege v notranjosti. Ali pomeni speljavo vode skozi refektorij in je zato morda dokaz o izviru vode v sredini lavatorija?

Preostale raziskave v vrtu niso obrodile dodatnih podatkov. V središču vrta, v katerem smo upali vsaj na zasnovo vodnjaka, je le betonski jašek, v katerega se stekajo trije diagonalni opečni kanali iz žlebov, četrti, največji, pa odvaja celotno vodo iz vrta preko JV vogala iz stavbnega kompleksa.

Arhitekturne preiskave v vrtu križnega hodnika so nam potrdile:

- obstoj in zasnovo lavatorija,
- zasnovo masivnih opornikov na zunanjih zidovih križnega hodnika.

ZUNANJE FASADE

Najpomembnejše odkritje, ki je zaokrožilo rekonstrukcijo podobe križnega hodnika ob pričetku njegovega stavbnega razvoja, je najdba kapitelov, stebričev, baz ter vseh ostalih sestavnih elementov bifor, ki so nedvomno gradile podobo zunanje stene križnega hodnika. Romanski elementi bifor in njihovi fragmenti so bili vzidani v zunanje fasade, kot popravilo in dopolnilo stene domnevno ob času, ko so odprtine spremenili v šilastoločno obliko.

Fasade so bile pred začetkom raziskav ometane v zaribanem apneno cementnem ometu ter opleskane v odtenku "zlatega okra". Omete smo začeli odstranjevati v spodnjem delu zaradi vsebnosti vlage in soli. Pod prvo plastjo ometa se je kmalu pokazala plast dokaj grobega, belo opleskanega ometa, ki je prekrival vse etaže. Omet je bil v celoti nanešen z zidarsko žlico, katere odtis je pozorni zidarski mojster A. Trnovec zasledil in ohranil v drugi etaži južne fasade. Omet smo poskušali v čim večji meri ohraniti, vendar se je v tem primeru usmeritev soočila z iskanjem romanskih arhitekturnih členov, zaradi katerih je bil dovršen del ometov v spodnjih dveh etažah žrtvovan. Na vseh štirih fasadah je zelo razvidna tudi meja med zidavo pritlične in naslednjih etaž¹¹. Gradnja zgornjih etaž je dokaj enovita in brez večjih prezidav, kljub temu pa smo na vzhodni fasadi že skoraj ob zaključku del našli tudi edine fragmente, ki bi lahko sodili v krogovičje gotških oken. Domnevo je potrdila kompozicija fragmentov, ki so pripadali dvema različnima oknomoma ter načrt rekonstrukcije gotškega okna.

Z raziskavo fasad smo pridobili:

- potrditev zasnove prvotne gradbene faze z odkritjem sestavnih elementov romanskih bifor,
- kompozicijo odprtin in opornikov za študijo rekonstrukcije prve gradbene faze,
- prvotno višino križnega hodnika ter obseg lavatorija,
- vrste fasadnih ometov,
- elemente gotškega krogovičja.

KAMNITI ARHITEKTURNI ČLENI

Ob odpiranju prehoda v lavatorij z zunanje strani so restavratorji nad šilastim lokom odkrili prvi vzidan arhitekturni člen z geometrijsko oblikovano kamnoseško dekoracijo. Zanj se je izkazalo, da je v celoti ohranjen kapitel, podoben kapiteloma v prezentiranih biforah na kapiteljski steni. Dotedanjo domnevo o obstoju biforne zasnove križnega hodnika je potrdila najdba romanskih kapitelov, stebrov in baz, ki so bili v večini vzidani v območju šilastih vrhov gotških oken ter interpretacija predelave romanske bifore v gotško šilastoločno

odprtino, ki jo je podal pater Branko Petauer¹². Elementi bifor so konzole, stebriči, baze stebričev, naklade, segmenti lokov ter baza špaleta. Površina kamna je na vseh elementih nepoškodovana, kot da ne bi bili izpostavljeni vremenskim vplivom. Na enem od kapitelov so ohranjeni tudi fragmenti opleska v belem, sivem in rdečem odtenku, ki spominjajo na prezentirano partijo poslikave na steni v jedilniškem hodniku. Vsaka konzola ima različno, stilizirano kamnoseško profilacijo¹³. Med stebriči je celo nedokončan primerek, do polovice izklesan iz kamnite gmote. Ali je bil tudi križni hodnik v tej zasnovi nedokončan?

Uporabo vrste kamna pri izvedbi arhitekturnih členov želim osvetliti z arhitekturnega in tudi izvajalskega vidika. Izbor materialov za izvedbo zidanih struktur je izhajal na eni strani iz njihove trdnosti in obdelovalnosti ter na drugi iz simbolnega pomena, ki ga ustvarja arhitektura s hierarhijo oblikovanja. Slednjo določa tudi kakovost materiala. Sestava in obdelava bifore, ki smo jo rekonstruirali z novoodkritimi elementi ter podatki v odkritem ostenju, je nazoren prikaz izbora materiala glede na njegovo kakovost in možnost obdelave:

- baza odprtine je izvedena v masivi sivega apnenca,
- špaleta in segmenti lokov so iz lehnjaka,
- kapiteli, stebriči in baze stebričev so iz drobnozrnatega peščenjaka.

Precizno kamnoseško profilacijo je lažje izdelovati iz mehkejšega in gostega kamna in drobnozrnati peščenjak odgovarja tej potrebi. Zidavo trdnih zidov, ki dobro prenašajo vlago, se gradi iz trdnega apnenca. Zato so tudi masivne baze špalet (in nenazadnje nosilni zidovi) iz klesancev apnenca, medtem ko je vogale in špaleta v zidovih, ki zahtevajo več obdelave, lažje izdelati v lehnjaku. Z ometom se prikrijejo nepravilnosti v njegovi strukturi. V uporabi kamna se skriva tudi simbolni pomen, ki je vgrajen v hierarhijo prostorov. Zato kapiteli bifor, ki se odpirajo v kapitelj, niso iz peščenjaka, temveč iz težje obdelovalnega, kakovostnejšega apnenca. Dekorativno obdelane elemente iz težje obdelovalnega kamna velja pripisovati pomembnejšim prostorom. V tej luči je možno opazovati tudi sestavo edinega vogala (JV), ki ima identično sestavo. Njegova baza (apnenec) masivno in v sorodnem razmerju kot pri biforah izstopa iz zidu, vogalniki iz lehnjaka se zajedajo v nosilni zid in so grajeni hkrati z njim. Ostali trije (od katerih ima naslednji, SV, pri tleh 6 cm visok ostanek apneničaste baze) niso grajeni z zidom temveč vzdani, oblikovani so v petih oprogah, ki se nadaljujejo v pet reber oboka, bili so ometani in pisano poslikani¹⁴.

Logičen pristop k izvedbi in izbor materialov, ki je moral črpati iz najbližjih virov, je zasnovala delavnica graditeljev (morda pod vodstvom stavbenika Mihaela) v začetku gradnje. Novoodkrite sestavine arhitekture dokazujejo jasno zasnovo prvotne arhitekture, ki morda res ni bila nikdar v celoti izvedena, vsekakor pa je bila v celoti domišljena. Vsi naslednji snovalci so se v arhitekturo križnega hodnika zajedali z novimi koncepti ter z delnimi ali celovitimi rušitvami, uporabljali spolije za gradbeni material in v enovito zasnovo vnašali zmedo, ki jo poskušamo razumeti danes.

Projekt konservatorsko restavratorskih del v križnem hodniku vključuje obsežno arhitekturno in fotografsko dokumentacijo najdb, posegov, raziskav in študij, ki so na voljo bodočim raziskovalcem v iskanju odgovorov na novo zastavljena vprašanja. Delo bomo nadaljevali v letu 2005 z zaključnimi deli na konserviranju / restavriranju kamnitih arhitekturnih členov, prezentaciji lavatorija, prezentaciji romanske gradbene faze v lapidariju ter študijo možnih rekonstrukcij križnega hodnika v romanskem času, ki jo želimo na čimbolj dostopen način predstaviti javnosti.

V izvedbi posega so sodelovali cistrecijani stiške Opatije ter ekipa strokovnih sodelavcev, brez zavzetosti katerih delo ne bi obrodilo tako pozitivnih rezultatov:

- konservatorski nadzor: Alenka Železnik, univ. dipl. um. zg., Jože Oman, univ. dipl. arheol.
- strokovni nadzor: Strokovni svet ZVKDS ter strokovna komisija prof. dr. Peter Fister, univ. dipl. inž. arh., prof. mag. Ivan Bogovčič, akad. slik., Milan Sagadin, univ. dipl. arheol.
- poslikave: mag. Aleš Sotler, mag. Rado Zoubek (priprava del) ter mag. Ljubiša Milić (konservatorsko restavratorska dela),
- kamnita plastika: Jože Drešar, akad. rest.
- umetnostna zgodovina: Maja Oven, univ. dipl. um. zgod.
- arheologija: dr. Marko Frelj, univ. dipl. arheol.
- projekt osvetlitve in novih zasteklitev: Biro Avenia, Meta in Borut Slabe, univ. dipl. inž. arh.
- nedestruktivne preiskave: TECNO FUTUR SERVICE, Modena
- nadzor sanacije vlage: GRAS d.o.o. Ljubljana, Jože Kos, u.d.i.g.
- izvedba restavratorskih gradbenih del: GIVO d.o.o. Ljubljana, Anton Trnovec, vodja delovišča.

1

Notranje ostenje v zahodnem hodniku z vidnimi posledicami kapilarne vlage ter sondo na stiku dveh značilnih gradbenih tehnik, romanskega pritličja (svetlejša malta) in nadzidave (živoapnena malta).

2

Konzola v ometu, levo stanje pred posegom, desno že odstranjen rob betonskega ometa.

3

Izmera dimenzij temelja masivnega opornika.

4 Pogled na lavatorij z vrha, v

sredini jašek v smeri proti obednici.

5 Prvi odkriti kapitelj je bil vzdan v zunanji steni nad prehodm v lavatorij.

6 Novoodkrite romanske baze stebriči

7 Kapiteli bifor, osrednji elementi nekdanjih bifor

8 Detajl posekane baze v niši šilastoločne odprtine, ki so ohranjene v vseh obstoječih odprtinah

9 Detajl odtisa bifornih stebričev v zidu po njihovem odkritju in izdvojitvi iz zida

10 Severna fasada križnega vrta z vidno prvotno višino križnega hodnika (linija zidave nad ločnimi odprtinami) in opečnimi polnili na mestih nekdanjih opornikov.

Prerez kanala 1:50

Temejni lavatorija 1:100

Prerez prehoda v kapitelsko dvorano 1:50

Tloris prehoda v kapitelsko dvorano 1:50

T1.1 Temelji opornika med odprtinami

Naročnik: MINISTRSTVO ZA KULTURO CISTERCIJANSKA OPATJA STIČNA			
Projektant:			
Vođa enote: Jemey Hudolin, u.d.i.a.			
Ime	Id.S.	Podpis	
Mateja Kavčič, u.d.i.a.			
Sodelavci:			
dr. Marko Frelj, univ.dipl.arhitekt			
Jolče Drešlar, sam. rest.			
Ivo Nemec, u.d. inž.kern.			
Anton Marn, u.d.i.a.			
Anja Perko, štud. arh.			
Ime	ZVKDS, OE Ljubljana		
Objavni naročnik:			
Aleška Zelenjak, u.d.um.zg.			
Objekt / knjižnica	ESD		
CISTERCIJANSKA OPATJA, STIČNA	1699		
Del objekta KRIŽNI HODNIK			
Faza	Merilo		
ARHITEKTURNE PREISKAVE	1:200		
Vsebina / naslov ribbe	Datum		
TLORIS	Julij 2003		
	Št. lista		
	1		
Identifikacijska št.			

geometrijska profilacija 1

geometrijska profilacija 3

D14.10 Najdba romanskega kapitela, material drobnoznat peščenjak, vzdano kot spolje v zunanje ostenje vrtno fasade, geometrijska profilacija 2

D14.11 Najdba romanskega kapitela, material drobnoznat peščenjak, vzdano kot spolje v zunanje ostenje vrtno fasade, geometrijska profilacija 1

D14.12 Romanski elementi bifor, odkrito 2002 kot spolje vzdane v zunanjih fasadnih stenah, geometrijska profilacija 4

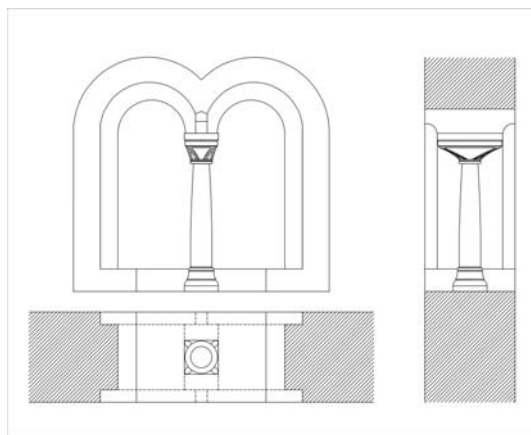
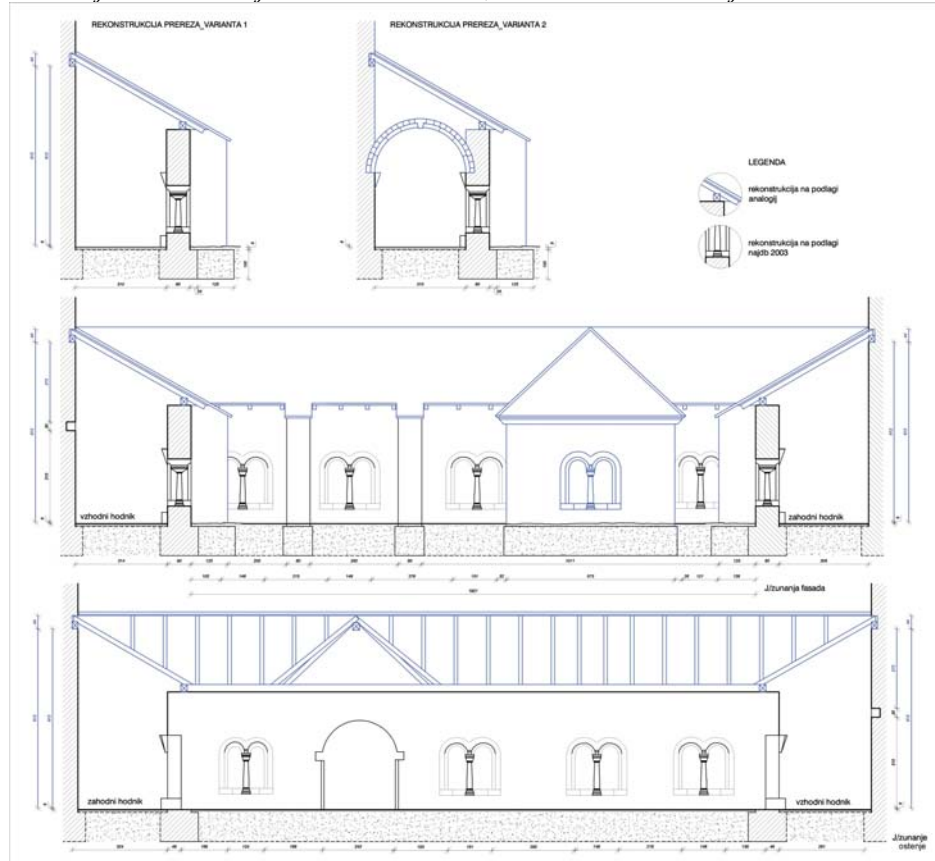
geometrijska profilacija 2

geometrijska profilacija 4

D14.13 Romanski kapitel geometrijske profilacije 3 in stebriček

Naročnik: MINISTRSTVO ZA KULTURO CISTERCIJANSKA OPATJA STIČNA			
Projektant:			
Vođa enote: Jemey Hudolin, u.d.i.a.			
Ime	Id.S.	Podpis	
Mateja Kavčič, u.d.i.a.			
Sodelavci:			
Rado Zoubek, mag.um.			
Jolče Drešlar, sam. rest.			
Ivo Nemec, u.d. inž.kern.			
Anja Perko, štud. arh.			
Ime	ZVKDS, OE Ljubljana		
Objavni naročnik:			
Aleška Zelenjak, u.d.um.zg.			
Objekt / knjižnica	ESD		
CISTERCIJANSKA OPATJA, STIČNA	1699		
Del objekta KRIŽNI HODNIK			
Faza	Merilo		
ARHITEKTURNE PREISKAVE	1:10		
Vsebina / naslov ribbe	Datum		
DETALJ - KAPITEL, POGLEDA OD STRANI, POGLEDA OD SPODAJ NAVZGOR, PREREZAJ	Julij 2003		
	Št. lista		
	14/5		
Identifikacijska št.			

13 Študija rekonstrukcije romanske zasnove, J stena vrta z lavatorijem

14 Študija romanske bifore

LITERATURA:

- Batič, Jerneja (ur.), *Kulturna dediščina meniških redov*, zbornik DEKD, Ministrstvo za kulturo, Uprava RS za kulturno dediščino, Ljubljana, 1996
- Bilheust, Henri, *La construction d'une abbaye au XIIe siècle*, Association des amis de l'abbaye de Boscodon, Crots 1995
- Bilheust, Henri, *L'art des bâtisseurs romans*, Association des amis de l'abbaye de Boscodon, Crots 1995
- Cevc, Emilijan, *Srednjeveška plastika na Slovenskem*, Ljubljana 1963
- Cevc, Emilijan, *Poznogotska plastika na Slovenskem*, Ljubljana 1970
- Conant, K. J., *Carolingian and Romanesque Architecture 800 – 1200*, The Pelican History of art, 1974
- Dimier, Père A.: *L'art cistercien (France)*, Zodiaque, 1962
- Gregorič, Jože, *Cistercijani v Stični*, Ljubljana 1980
- Höfler, Janez, *Stensko slikarstvo na Slovenskem med Janezom Ljubljanskim in mojstrom sv. Andreja iz Krašč*, Partizanska knjiga, Ljubljana, Znanstveni tisk, Ljubljana 1985
- Komelj, Ivan, *Gotska arhitektura na Slovenskem: razvoj stavbnih členov in cerkvenega prostora*, Slovenska Matica, Ljubljana 1973

Kurent, Tine, Kozmogram romanske bazilike v Stični, Ljubljana 1977/78, FAGG, 2
Mlinarič, Jože, Stiška opatija 1136-1784, Dolenjska založba, Novo mesto 1995
Nadrah, Anton, Stiška opatija, Stična 1981
Stele, France, Zbornik za umetnostno zgodovino št. 1.-2., Leto I., Umetnostno zgodovinsko društvo v Ljubljani, Ljubljana 1921
Stele, France, Ars Sloveiae: Gotsko stensko slikarstvo, Mladinska knjiga, Ljubljana 1972
Valvasor, J.V., Die Ehre des Herzogthums Krain, Nürnberg 1689, 2. izdaja Novo mesto 1877, VIII, 694-703; XI, 530:535
Zadnikar, Marjan, Stična ob jubilejih 1098-1898-1998, Cistercijska opatija Stična, Stična 1998
Zadnikar, Marjan, Križni hodnik pripoveduje, Državna založba Slovenije, Ljubljana 1988
Zadnikar, Marjan, Romanska umetnost (Ars Sloveniae), Ljubljana 1972
Zadnikar, Marjan, Stična in zgodnja arhitektura cistercijanov, DZS Ljubljana 1977
Zadnikar, Marjan, Stična, Znamenitosti najstarejšega slovenskega samostana, Družina, Ljubljana 1990
Zadnikar, Marjan, Nova odkritja v Stični, Vartovo spomenikov XX, 1976, 239-256
Zadnikar, Marjan, Stična v luči novih odkritij, Zbornik občine Grosuplje, VIII, 1976, 129-138
Zadnikar, Marjan, Romanska Stična v luči zgodnje cistercijanske arhitekture, Redovništvo na Slovenskem I, Ljubljana 1984, 81-85
Zadnikar, Marjan, Romanika v Sloveniji, Ljubljana 1982
Zadnikar, Marjan, Romanska arhitektura na Slovenskem, Ljubljana 1959

VIRI:

Benedik Valentin, VHS posnetek notranjega ostenja po odstranitvi ometov, ZVKDS, Restavratorski center, 2003
Benedik Valentin, Fotografska dokumentacija križnega hodnika pred in med posegom, ZVKDS Restavratorski center, 1998 – 2003
Drešar, Jože; Kavčič, Mateja; Sotler, Aleš; Zoubek, Rado; Program konservatorsko restavratorskih del v križnem hodniku COS, ZVKDS Restavratorski center, 2000
Drešar, Jože; Kavčič, Mateja; Milič Ljubiša, Srebnik, Darja, Projekt konservatorsko restavratorskih del v COS, ZVKDS Restavratorski center, 2003
Grebenc, p. Maver, Zapiski, Arhiv Cistercijanske Opatije Stična
Oven, Maja, Stična, križni hodnik, oris arhitekture, slikarstva in kiparstva, delovno gradivo ZVKDS, Restavratorski center, Ljubljana 2001
Kavčič, Mateja, Fotografska dokumentacija posegov 2002- 2003, ZVKDS Restavratorski center
Kavčič, Mateja; Perko, Anja, Križni hodnik COS, Arhitekturne izmere stanja pred posegom, ZVKDS Restavratorski center, 2002 – 2003
Kavčič, Mateja; Perko, Anja, Arhitekturne izmere in dokumentacija najdb v križnem hodniku COS, ZVKDS Restavratorski center, 2002 - 2003
Kavčič, Mateja; Perko, Anja, Rekonstrukcija prvotne gradbene faze križnega hodnika COS, ZVKDS Restavratorski center, 2003
Kavčič, Mateja; Perko, Anja, Načrt konservatorsko restavratorskih posegov v križnem hodniku COS, ZVKDS Restavratorski center, 2003
Potočnik Irena, Preventivno snemanje ostenja križnega hodnika, ZVKDS, Restavratorski center, 2003
Stele, France, Zapiski, INDOK, UKD, MK
Tecno Futur servis, Samostan Stična, Termografski posnetek križnega hodnika, ZVKDS Restavratorski center, 1998
Tecno Futur servis, Samostan Stična, Georadarski posnetek tlaka in vrta v križnem hodniku, ZVKDS Restavratorski center, 1998
Zadnikar Marjan, Zapiski – Poročila, Uprava za kulturno dediščino MK, INDOK.

OPOMBE:

¹ V članku se namerno izogibam stilnim opredelitvam gradbenih faz, kajti obsežnejše primerjave s sočasnimi arhitekturami romanike in zgodnje gotike še niso izdelane ter ostajajo izziv nadaljnim raziskavam.

² J.V. Valvasor, Die Ehre des Herzogthums Krain, Nürnberg 1689, 2. izdaja Novo mesto 1877, VIII, 694:703; XI, 530:535

³ Raziskve stropnih in stenskih poslikav, mag. Rado Zoubek, ZVKDS, RC, Stična 2002

⁴ Vzorci ometov so v preiskavi v naravoslovnem oddelku ZVKDS, RC.

⁵ Tudi na vseh ostalih stenah proti vrtu so ohranjeni le fragmenti, (najbolj v bralnem hodniku), v zgornjih delih pa do te plasti zaradi poslikav nismo posegali.

⁶ P. Maver Grebenc v svojih zapiskih, ki jih hrani arhiv COS, na več mestih govori o "rumenem ometu", ki ga je zasledil v križnem hodniku.

⁷ Zahodni trakt ima nadzidavo izvedeno v "živoapneni" malti in je vidna v zelo jasni horizontalni meji na nivoju I. etaže, medtem ko je pritlični del grajen v romanski zidavi. Zelo razvidna pa je tudi vzdava konzol v istem materialu, ki se je zajedla v romanski zid, torej ves nadzidani del pripada fazi, ko je bil zgrajen križno rebrasti strop s konzolami.

⁸ Temelji so širine 0'80-0'90m, globine 1'00m, dolžine 1'50 m.

⁹ M. Zadnikar, Stična in zgodnja arhitektura cistercijanov, DZS Ljubljana 1977, 33:34

¹⁰ Najširša odprtina prehoda je bila grajena iz lehnjaka, iz velikih klesancev, zidanih hkrati z zidom, s polkrožnim lokom ter z ležiščema za preklado ali dve konzoli v peti loka. Naslednja predelava je z leve strani (gledano od zunaj) prehod zožala za okoli 30 cm ter ohranila desno špaleta, težje določljiv ji je vrh. Vanj se je namreč zajedla odprtina tretje faze, šilastoločne oblike in edina v celoti grajena v opeki.

¹¹ Horizontalna razmejitev med etažama določa višino prvotnega križnega hodnika in je na višini 4'20 m od tal.

¹² Vse sedanje odprtine v zunanjih stenah križnega hodnika imajo v spodnjem delu ohranjeno bazo iz sivega apnenca (glej sl. 6c; prim. ohranjene baze v prezentiranih biforah na kapiteljski steni). Nanjo je grajena okenska špaleta iz lehnjaka. Vse baze in špalete so potesane v linijo današnje okenske špalete. Točka, v kateri se začne kriviti lok današnjega okna, je primerljiva s točko, v kateri se začne dvojni lok bifore. Torej so odprtine šilastoločne oblike posnele robove bifor, odstranjeni so bili osrednji stebriči in kapiteli, dvojni polkrožni lok pa predelan v šilasti lok gotskega okna.

¹³ Podroben opis kapitelov in baz podaja M. Oter, Stiška arhitekturna plastika 12. stoletja, Acta Historiae Artis Slovenica, št. 8, , ZRC SAZU, Ljubljana, 2003, 18:21

¹⁴ Vzroci barvnih slojev iz skromno ohranjenih delcev poslikave na vogalnih slopih so v raziskavi v naravoslovnem oddelku ZVKDS, RC.